

סימן ט

תפילה במקום המיועד לכל הדתות

- א -

לְכֹל הָעַמִּים". אך יש לעיין האם מותר ליהודים להתפלל במקום המשמש כמקום תפילה של נוצרים ומוסלמים, או שעדיף להתפלל במקום אחר.

• שאלה דומה מצויה בשדות התעופה בעולם, בהם הוקצה חדר מיוחד המיועד לתפילה לכלל ה"דתות". בנדון זה, במקום המדובר אין בכלל סממנים דתיים כלשהם, וגם לא הוקצה דבר מיוחד ל"דת" כלשהי, אלא לכלל ה"דתות". והשאלה היא, האם מותר ליהודים להתפלל במקום זה, או שעדיף להתפלל במקום אחר.

מחד גיסא, יש עדיפות לתפילה במקום זה, בגלל השקט וישוב הדעת מהמולת המקום הנצרכים לתפילה, ומה גם שעל פי רוב, לא מצויות שם שאלות של תפילה כנגד ערוה וכדומה. ומסיבות אלו, יהודים רבים נוהגים להתכנס במקום זה לתפילה במנין.

אולם מאידך גיסא, יתכן ומקום זה הקבוע לתפילת נוצרים ומוסלמים, נחשב "בית עבודה זרה", שאסור להיכנס אליו. אך למעשה גם דבר זה לא ברור די הצורך, שהרי לא נקבע באופן מיוחד למקום תפילה ל"דתות" אלו, אלא כל באי עולם רשאים להשתמש בו לצרכי דתותיהם.

בית החולים "עץ הארזים - סיני" בלוס אנג'לס, נוסד על ידי רופאים ובעלי ממון יהודיים, ועל כל אחד ממשקופי הדלתות יש מזוזה, ובימי חנוכה מתקיימת שם מידי שנה, הדלקה של נרות חנוכה לפרסומי ניסא. באחד החדרים במקום, נמצא "בית תפילה" המיועד לשימושם כל בני ה"דתות". ליהודים כבית כנסת, ולהבדיל, לנוצרים ככנסיה ולמוסלמים כמסגד. במקום זה יש ארון קודש ובו שני ספרי תורה, סימן של "מגן דוד" וכרזות עם פסוקים מהתנ"ך, ואין בו סימנים אחרים של שאר הדתות. רק כאשר הכומר מופיע לתפלתו, הוא מביא צלבים, ולאחר מכן הוא לוקח אותם עמו. ואילו למוסלמים אין כלי פולחן כלשהם בתיפלותיהם.

יש לציין כי בשעת הכשרת המקום, הצהיר רב בית החולים כי חדר זה במהותו הוא בית הכנסת, אלא שמתאפשרת שם גם תפילה לבני הדתות אחרות.

ברור כי לגוי אין איסור להתפלל בבית הכנסת, כמפורש בדברי הנביא ישעיה (נו, ז) "וְהִבְיֵאוּתִים אֶל הָרַקְדָּשִׁי וְשִׁמְחֵתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלְתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל מִזְבְּחִי, פִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא

- ב -

איפור כניסה למקום עבודה זרה

ע"ה הפסוק (שמות ט, כט) "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מֹשֶׁה כָּצִאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרַשׁ אֶת פְּפִי אֶל ה'", פירש רש"י: "אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גלולים".

ולא רק להתפלל במקום שיש בו עבודה זרה אסור, אלא אף להיכנס למקום שכזה אסור, וכפי שנהג אליעזר עבד אברהם, שכאשר הלך לחפש אשה ליצחק אבינו, הזמינו לבן להכנס אל ביתו (בראשית כד, לא) ואמר: "וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ ה' לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פְּנִיתִי הַבַּיִת וּמְקוֹם לְגַמְלִים". וכתב בספר חסידים (סימן תתשנז) "אין ליכנס בבית עבודה זרה, שנאמר לגבי אליעזר וְאָנֹכִי פְּנִיתִי הַבַּיִת, ומה שהיה יעקב בבית לבן, לא היה נכנס באהלו".

ובמוסבת עבודה זרה (יב, א) תנו רבנן, עיר שיש בה עבודת כוכבים אסור ליכנס לתוכה, דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים כל זמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום, אסור. אין הדרך מיוחדת לאותו מקום, מותר. ופירש רש"י: "משום חשד, דאמרינן איהו נמי אזיל למפלח" [שיחשדוהו שהולך לעבוד באותו מקום עבודה זרה].

וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (עבודה זרה פ"א מ"ד) "ולפיכך ידוע לך שכל עיר של אומה שיהיה בה בית תיפלה שהוא בית עכו"ם, בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה בכוונה, וכל שכן לדור בה. ואם

העיר דינה כן, ק"ו דין בית עכו"ם עצמו, שהוא אסור לנו כמעט לראותו וכל שכן להיכנס בו". וכן מבואר בדברי המאירי (עבודה זרה יב, א) שכתב: "עיר שיש בה עבודה זרה ויום איד, אסור אף לישראל שבתוכה לילך לרחוב שהעבודה זרה שם, וכל שכן בחצרה, ואפילו היה לו שם צורך של עסקי רבים. אלא אם כן היה אותו רחוב פתוח למקומות אחרים שיהא פתוחן פה לרואים לומר שלמקומות האחרים הוא רוצה לילך".

ברור איפוא, כי אסור להיכנס ולהימצא במקום עבודה זרה.

- ג -

החויב להתרחק ממקום עבודה זרה

אך לא רק שאסור להימצא במקום עבודה זרה, אלא יש חובה להתרחק ממקום עבודה זרה, כדברי הגמרא במסכת עבודה זרה (יז, א) "הַרְחֵק מֵעֲלִיָּה דְרַבְּךָ (משלי ה, ח) - זו מינות. וכמה, אמר רב חסדא, ארבע אמות. ובילקוט שמעוני (משלי פרק ה) מובא בנוסח מעט שונה: "הַרְחֵק מֵעֲלִיָּה דְרַבְּךָ, זו האפיקורסות".

ובסוגיית הגמרא (סו) מסופר על רב חנינא ורבי יונתן שהלכו בדרך והגיעו למקום בו היתה אפשרות ללכת באחד משני שבילים, שהאחד עבר במקום שיש בו פתח לבית עבודת כוכבים, והשני עבר במקום שיש בו פתח לבית זנות: "אמר ליה חד לחבריה: ניזיל אפיתחא דעבודת כוכבים דנכיס יצריה [נלך בדרך בה בית

הכותים, אף מי שהיה חייב מיתה ונס אל בית עבודת כוכבים, לא יקחוהו משם. ואם יהודי ברח שם לינצל, אין איסור בדבר". וכדבריו פסק בשו"ע (יו"ד סי' קנז סעי' ג) "מי שנתחייב מיתה מותר לברוח לבית עבודת כוכבים ולהציל את עצמו". אלא שהרמ"א שם הוסיף "ויש אומרים דבשעת השמדה, אסור".

ובמקום שיש חשש "איבה", דהיינו, שאם לא יכנס לבית עבודה זרה, יגרם הדבר לשנאה של הגויים ליהודים, העלולה בסופו של דבר לסכן את חיי היהודים, יש לדון האם מותר להיכנס לשם, על פי דברי הרמ"א (יו"ד סי' קמח סעיף יב) שכתב "דאית בזה משום איבה אם נפרוש עצמנו מהם ביום חגם, ואנו שרויים ביניהם וצריכים לשאת ולתת עמהם כל השנה. ולכן אם נכנס לעיר ומצאם שמחים ביום חגם, ישמח עמהם משום איבה דהוי כמחניף להם. ומכל מקום בעל נפש ירחיק מלשמח עמהם אם יוכל לעשות שלא יהיה לו איבה בדבר".

ובשדי חמד (מערכת האל"ף סי' קמז) הביא שהפרי מגדים (או"ח סי' של, אשל אברם ס"ק ה) הסתפק "אם מותר לעבור איסור דרבנן משום איבה". ובספר ערך השלחן שם (ס"ק ג) כתב "אם אין מקבלים טעם [דהיינו הנכרים אינם מקבלים את ההסבר של היהודים] ואיכא איבה, פשיטא דשרי כל דליכא חילול שבת ואפילו איסור דרבנן". ולפי זה, אם נאמר שאיסור הכניסה לבית עבודה זרה הוא מדרבנן, יש מקום להקל בזה במקום איבה.

העבודה זרה, שהרי בסנהדרין (סד, א) מבואר שאנשי כנסת הגדולה ביקשו רחמים ונמסר יצר הרע בידם והרגוהו], אמר ליה אידך, נזיל אפיתחא דבי זונות ונכפייה ליצרין, ונקבל אגרא" [נתגבר על היצר הרע ונקבל על כך שכר]. וכתבו התוספות (שם עמ' ב ד"ה נזיל) "מכאן יש ללמוד שדרך להרחיק מפתח עבודת כוכבים כל מה שיכול, משום דכתיב (משלי ה, ח) וְאֵל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בַּיְתָהּ, ומוקמי לעיל בעבודת כוכבים שהרי היה רוצה ללכת יותר אפיתחא דבי זונות". וכן פסק בשולחן ערוך (יו"ד סימן קנ סעי' א) "מצוה להתרחק מדרך אלילים ד' אמות".

ומדבריהם למד רבי חיים פלאגי בשו"ת חיים ביד (סימן כו) "שלא לעבור באותו שביל שהיה פתח עבודה זרה פתוח לאותו שביל. ומכל שכן שאסור ליכנס לתוך בית שיש בה עבודה זרה. ואם אזהרה זו שמענו מרבתינו שלא לקרב לפתח פתוח לעבודה זרה וצריך הרחקה ממנה ד' אמות, כל שכן ליכנס לתוך בית עבודה זרה, כי בודאי אסור".

- ד -

כניסה לבית עבודה זרה משום פיקוח נפש או משום איבה

אולם במקום פיקוח נפש אין איסור להיכנס לבית עבודה זרה, כמבואר בשו"ת הרא"ש (כלל יט סימן יז) שכתב: "על אשר ברח ונכנס ליסגר בבית עבודת כוכבים המוקפת חומה ודלתים ובריח, כדי לינצל, נראה לי שאין איסור ועון בדבר. ועוד יותר מזה אני אומר, כי בארצנו נהגו

אולם רבה של חברון, רבי אליהו מאני, כתב בספר זכרונות אליהו (הלכות שבת מערכת מ' אות ח) "ולפענ"ד נראה שרוב מה שהתירו הפוסקים משום איבה, אין להתירם בזמן הזה, שדוקא בזמניהם שהיו הגויים עושים עלילות ברשע, יש לחוש שיעליל עליו עלילה, אבל בזמן הזה שאינו יכול לעשות שום היזק בלא דין ומשפט, וליכא להאי חששא, תהוי ליה איבה ואיבה".

גם בשו"ת יביע אומר (ה"ב יו"ד סי' יא אות ה) נקט להלכה שיש לצמצם את ההיתר משום איבה "דווקא לענין לשאת ולתת עמהם ביום חגם, שהוא בזיון וגנאי להם, וכן התירו לילד הנכרית, משום שמניעת דבר זה הוי גנאי, שאנו חושבים אותם כבהמות. הא לאו הכי לא אמרינן דהוי איבה, דאטו יעבור על כל האיסורים דרבנן משום איבה".

★ ★ ★

- ה -

האם הנוצרים הם עובדי עבודה זרה

לדעת הרמב"ם, הנוצרים הם עובדי עבודה זרה, כמפורש בהלכות עבודת כוכבים (פ"ט ה"ד) "נוצרים עובדי כוכבים ומזלות הם, ויום ראשון הוא יום אידם. לפיכך אסור לתת ולשאת עמהם בארץ ישראל יום חמישי ויום ששי שבכל שבת ושבת, ואין צריך לומר יום ראשון עצמו שהוא אסור בכל מקום, וכן נוהגין עמהם בכל אידיהם" [יצויין כי הגירסא "נוצרים" מופיעה כיום במהדורת "שבתי פרנקל", ובמהדורות אחרות נכתב "כנענים", מחמת הצנזורה]. וכן נקט הרמב"ם בפירוש המשניות על מסכת עבודה זרה (פ"א מ"ד) "שכל עיר של אומה נוצרית שיהיה להם בה בית תיפלה שהוא בית עבודת כוכבים בלא ספק, אותה העיר אסור לעבור בה בכוונה, וכל שכן לדור בה. אבל אנחנו תחת ידיהם בעונותינו ושוכנים בארצם אנוסים, ונתקיים בנו מה שנאמר

(דברים ד) ועבדתם שם אלהים אחרים מעשה ידי אדם עץ ואבן. ואם העיר דינה כן, קל וחומר דין בית עבודת כוכבים עצמו, שהוא אסור לנו כמעט לראותה, וכל שכן ליכנס בו".

אולם המאירי (ע"ז ב, א ד"ה יש מקשים) נקט שהנוצרים אינם עובדי עבודה זרה: "נראה לי שדברים אלו כולם [כוונתו לדברי המשנה הראשונה במסכת עבודה זרה, לאסור לסחור עם הנכרים לפני יום אידם] לא נאמרו אלא על עובדי האלילים וצורותיהם וצלמיהם, אבל בזמנים הללו מותר לגמרי. ומה שאמרו בגמרא (ע"ז ו, א) נוצרי לעולם אסור, אני מפרשו מלשון נוצרים באים מארץ מרחק האמור בירמיה (ה, ז) שקרא אותם העם נוצרים על שם נבוכדנצר. וידוע שצלם השמש היה בבבל, ושכל עם נבוכדנצר היו עובדים לו, וכבר ידעת שהחמה משמשת ביום ראשון, כענין ראשי ימים. ומתוך כך היו קורין לאותו יום נוצרי, על שם שהיה קבוע לנבוכדנצר על

עמהם ביום חגם ולהלוותם וכל שאר דברים". ולפי זה לכאורה היה מקום לומר כי גם הנוצרים אינם נחשבים כעובדי עבודה זרה.

אלא שהרמ"א פסק במפורש (יו"ד סי' קמא סע' א) כי "צורות שמשתייכים להם, דינם כדין הצלם ואסורים בלא ביטול. אבל אותן שתולין בצואר לזכרון, לא מקרי צלם, ומותר". ועל פי דבריו כתב הגר"ע יוסף: "ומכיון שצורת השתי וערב [צלם] אשר בבית כנסייתם היא עבודה זרה גמורה ואסורה בהנאה, ודאי שבית תפלתם קרו בית עבודה זרה". ומה שכתב בשו"ע שאומות העולם בזמן הזה אינם עובדי כוכבים, ולפיכך מותר לשאת ולתת עמהם ביום חגם, נאמר "דוקא לענין דאזלי ומודו לעבודה זרה לא חששו בזמן הזה, משא"כ בזה".

עוד מבואר בדברי הרמ"א (יו"ד סי' קנ סע' ג) "שרים או כהנים שיש להם צורת עבודת כוכבים בכגדיהם, או שנושאים צורת חמה לפניהם כדרך הגמונים, אסור להשתחות להם או להסיר הכובע לפניהם, רק בדרך שאינו נראה, ויש מקילין בדבר הואיל וידוע שגם העובדים עבודת כוכבים אינם מסירים הכובע או משתחווים לעבודת כוכבים, רק להשר. וטוב להחמיר כסברא הראשונה". וכתב הגר"ע יוסף: "אלמא דאף בשתי וערב בזמן הזה, אין לעשות לפניהם דבר הנראה ככבוד, דחשיבי כעבודה זרה, והכי נמי הנכנס לבית תפלתם חשיב כבוד בריבוי הנכנסים אליה". ומסקנתו למעשה: "זאת תורת העולה, שאסור ללכת

צד ממשלת חמה שבו, והדברים נראין וברורים".

ידידי הרב פרופ' אברהם שטיינברג, סיכם בספרו אינצקלופדיה הלכתית רפואית את הדעות: "בעניין הנוצרים, יש שכתבו שדינם כעובדי עבודה זרה לכל דבר, כיוון שמשתייכים שם שמיים ודבר אחר (הרמב"ם בפירוש המשניות לעבודה זרה). ואמנם לא הוזהרו בני נח להישבע בשיתוף אבל בוודאי שהוזהרו שלא לעבוד עבודה זרה בשיתוף. ויש הסבורים שאין דין הנוצרים כעובדי עבודה זרה (מאיר), כיוון שבין נח אינו מוזהר על השיתוף (רבנו תם בתוספות סנהדרין סג, ב ד"ה אסור), או משום שבזמן הזה אין הגויים עובדי עבודה זרה, אלא מנהג אבותיהם בידיהם" (ש"ך יו"ד סי' קנ סק"ב).

- 1 -

האם כנסייה נחשבת בית עבודה זרה

הגר"ע יוסף בשבתו על מדין כאב"ד קהיר במצרים בשנת תש"ט, נתבקש מהרב הראשי להשתתף בהלויית "קונסול ערל אחד שמת", שהתקיימה בכנסייה, ובעקבות זאת כתב תשובה מקיפה בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סימן יא) בנדון כניסה לכנסייה, אשר תמציתה מובאת לקמן.

בשו"ע (יו"ד סי' קמח סעיף יב) נפסק בנדון האיסור להכנס לבית העובד כוכבים ולשאת ולתת עמו ביום חגו: "יש אומרים שאין כל דברים אלו אמורים אלא באותו זמן, אבל בזמן הזה אינם עובדי עבודת כוכבים, לפיכך מותר לשאת ולתת

הרי נמצא שכל אותם היהודים שהסתכלו בהלוויה הנ"ל היו משתתפים בפולחן עבודה זרה שלהם, ובודאי איסור גמור היה בזה, ומה לי נכנס הוא אל תוך הכנסיה דאסור, או מכניס את הכנסיה אל תוך ביתו".

ואף שבשו"ת יביע אומר (שם אות ז) הביא משו"ת כרך של רומי (סימן א) "שהעיד על הרב המופלא מהר"א הכהן אריאש ז"ל ואחוזת מרעהו, שהיו הולכים לכנסיית הנוצרים מאחרי הפרגוד בימי חגם, להתלמד מהם משקל המוסיקה של ימים נוראים, והיו מסדרים מאותם הקולות קדישים וקדושות דבר פלא". כבר העיר הגר"ע יוסף: "הדבר קשה לומר שיהיה מותר לשמוע קול זמרת שירתם שלפני עבודה זרה, וכן מבואר לאסור בספר רוח חיים (סוף סימן קמב). ועוד, שלא נתעורר על דבר כניסתם לבית תיפלתם, שהוא איסור גמור. [ומשמעות מאחרי הפרגוד אינו מורה על חוץ לכנסייה, רק במקום נסתר בתוך בית תיפלתם]. ועכ"פ גם אם נדחוק ללמד זכות על זה, נראה שאין למדים הלכה מפני מעשה (ב"ב קל, א). ואין זה מדרכי ההוראה לעזוב דברי הש"ס והפוסקים, מפני עובדא כזו. ואשר על כן אמינא ולא מסתפינא, כי אם אמת הדבר שאיזה רבנים הלכו לבתי תפלתם במסיבות כאלה, גרם להם זה מפני שלא עיינו היטב בדבר, וחשבו שאפשר להתיר בזה מפני דרכי שלום וכדומה, או שהופעל עליהם לחץ, ואנוסים היו לעשות צעד זה, אשר לפע"ד הנו מביא לידי חילול ה' ח"ו, אשר רבנים בישראל יכנסו למקומות אלה

לכנסייתם, אפילו אם היה בזה מפני דרכי שלום, ומכל שכן שאין בזה אלא קירוב דעות לנשוא חן בעיניהם. ועל אחת כמה וכמה שנוהגים באותה שעה לקטר קטורת לעבודה זרה, וצועקים ואינם נענים בתפלתם. וק"ו לרב בישראל שילך לשם (עם פמליית משרד הרבנות) בתלבושת רשמית ובגלימא דרבנן, הא ודאי שיש בזה ח"ו חילול ה'. וצריך להתאזר בכל עוז ותעצומות לבטל המנהג הרע, שהוא אותיות גהנם. ובמקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב"י [יש לציין כי בשו"ת יביע אומר הנדפס מחדש, הובא מכתב ידו של הגר"ע יוסף שהוסיף בגליון תשובה זו שכתב בעודו מכהן כראב"ד קהיר במצרים: "וקבלתי עלי בעז"ה שאפילו אם יפטרונני מן הבית דין בשביל כך, לא אלך. ויעבור עלי מה. וב"ה שניצולתי מידם בלי כל צער"].

וכן מבואר בדברי האגרות משה (ח"ג יו"ד סי' קכט אות ו) שכתב: "פשוט שליכנס לכנסיית הנוצרים שהוא מקום שעובדים ועושים תפלותיהם, שאסור אף ליכנס רק להביט בצורות שהיו ידועין שרק לנוי נעשו".

ובמפר נפש הרב (עמ' רל) מסופר: "כשנרצח הנשיא קנדי, ערכו הלוויות בכנסיה קאטולית, והרבה יהודים באמריקה הסתכלו בטלוויזיה בכדי לראות את הנעשה. והתרעם על כך רבנו [הגר"ח סולובייציק] מאוד ואמר, שהיות שלפי חוקי הדת הקאטולית מקובל אצלם שאף מי שמתתף בטכסי הפלחן שלהם דרך הסתכלות בטלוויזיה גם כן יוצא ידי חובתו,

כתלבושת הרשמית שלהם. כי מה לכהן ומכאן נשמע כי כנסייה היא מקום עבודה בבית הקברות. וישתקע הדבר ולא יאמר". זרה, שאין היתר לשהות בו.

- ז -

פגישות הרבנים הראשיים לישראל בקרית הוותיקן - לא במקום תפלתם

לפני כעשור, שלחתי מכתב לכבוד הראשון לציון,
רבי שלמה משה עמאר:

בס"ד יום ראשון כ"ט טבת תשס"ט

ראשית אני מבקש להודות באופן איש על הכבוד הגדול שכבודו העניק למו"ר אבי ז"ל בביקורו בעת שישבנו שבעה בתל אבי ז"ל לפני כשבוע וחצי.

אחר בקשת המחילה וביקרא דאורייתא, תורה היא וללמוד אני צריך, אבקש לקבל חוות דעת תורתו הקדושה.

לפני כשבוע ימים, בעת השבעתו של נשיא ארה"ב החדש ברק אובמה, נכח כאורח כבוד, רב אורטודוקסי בטקס פולחן לא דתי שהיה בכנסיה האנגליקנית. מאז אותו טקס, מתחולל פולמוס הלכתי אשר עורר ומעורר גלים והדים ביהדות ארה"ב, אודות השאלה האם היה רשאי אותו רב אורטודוקסי להיות נוכח בכנסיה עם נציגויות נוספות משאר דתות בטקס זה. כשהגיע פולמוס זה לידיעת חברי וידידי, שומעי לקחי בשיעורים הקבועים אשר אני מוסר בביתי, הטיחו בפני חברי את השאלה בתוספת "תמיהה רבתי" עלי באופן אישי, שכן גם אני ביקרתי לפני כשנה וחצי את האפיפיור בכנסיית הוותיקן ברומא. כלומר, פולמוס זה הפך, לא רק כלפי הרב שהשתתף בטקס ההשבעה אלא חזר אלי כטענה אודות ביקורי האישי בוותיקן.

"אחר בקשת המחילה וכבוד מלכים למעלת כבודו, מן המפורסמות הוא שמעכ"ת ביקר אף הוא אצל האפיפיור בוותיקן. נזכרתי בזאת בשעת הלימוד, וחשבתי לבקש להיתלות באילנא רברבא, לבקש ממעכ"ת לכתוב לי חוות דעתו בענין, ויתן לי רשות ללמוד הלכה זו לחברי למען יראו ותנוח דעתם. והאמת והשלום אהבו.

ביקרא דאורייתא ובכל הכבוד הראוי

צבי רייזמן, לום אנג'לם

★ ★ ★

קעט

כצבי

סימן ט

ר ין

לאחר כחודש ימים, זכיתי לקבל את תשובתו של כבוד הראשון לציון:

בס"ד כ"ה שבט תשס"ט

לכבוד ידיד נכבד, איש חי רב פעלים

מעלת הרב צבי רייזמן הי"ו, לוס אנג'לס, ארה"ב

החיים והשלום.

קיבלתי מכתבך בענין פגישת הרבנים הראשיים לישראל עם האפיפיור.

רצוני להבהיר שדרשנו מראש לברר היטב שהפגישות לא תתקיימנה בכנסיה, ואני מצרף בזה את מכתבו של מנכ"ל הרבנות הראשית מר עודד וינר הי"ו שהוא טיפל בענין זה.

בברכת התורה ובידידות

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

★ ★ ★

ואכן, מר עודד וינר (מתאריך כ"ד שבט התשס"ט) כתב:

בכל פגישותיהם של הרבנים הראשיים לישראל שליט"א עם ראשי דתות מאומות העולם, אנו מקפידים על כך כי פגישות אלו תתקיימנה במקומות נייטרליים בהם לא מצויים סממני יראתם של אותן דתות.

קל וחומר שאין הרבנים הראשיים שליט"א משתתפים בטקסים המתקיימים בבתי יראתם או פולחנם של דתות אחרות.

בכל שיחות הכנה למפגשים מעין אלו, אנו מדגישים נושא זה ואף פועלים כיכולנו לוודא זאת מראש - אם באמצעות השגריר או הרב המקומי.

לדוגמא - פגישותיהם של הרבנים הראשיים לישראל שליט"א עם האפיפיור הקודם והנוכחי התקיימו בקרית הותיקון, באולם קבלת פנים הנפרד לחלוטין מכל המערך הכנסייתי, או במעון הקיץ של האפיפיור מחוץ לרומא.

★ ★ ★

- ח -

האם מסגד נחשב בית עבודה זרה

נחלקו רבותינו הראשונים והפוסקים האם המוסלמים נחשבים כעובדי עבודה זרה, ונפקא מינה לאיסור כניסה למסגדים.

הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (פי"א הלכה ז) כתב: "כל עכו"ם שאינו עובד עבודת כוכבים ומזלות, כגון אלו הישמעאלים, יינן אסור בשתייה ומותר בהנייה, וכן הורו כל הגאונים. אבל אותם העובדים עכו"ם, סתם יינם אסור בהנייה". ומפורש בדבריו כי הישמעאלים אינם נחשבים עובדי עבודה זרה. וכן מפורש בתשובות הרמב"ם (סימן שסט) "אלו הישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה כלל, וכבר נכרתה אמונת העבודה זרה מפיהם ומלבם, והם מייחדים לא-ל יתברך יחוד כראוי, יחוד שאין בו דופי".

אולם הר"ן כתב בחידושו (סנהדרין סא, ב ד"ה יכול) "ולמדנו מכאן שהקדשים של כותים, וגם המשוגע של הישמעאלים [מוחמד], אף על פי שאין טועין אחריהם לעשותן אלהות, הואיל ומשתחויים לפניהם השתחואה של אלהות, דין עבודה זרה יש להן לכל דבר איסור של עבודה זרה, שלא בהידור לבד הם משתחויים פניהם, שאין הידור למתים אלא כענין עבודה של אלהות היא עבודתן". ומבואר כי הישמעאלים דינם כדין עובדי עבודה זרה.

ועל פיו בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד ס"ס צא) כתב: "הרי למדנו מפורש מדברי הר"ן דגם לעבודת הישמעאלים

והשתחוייתם לנביא השקר שלהם דין עבודה זרה יש לקדשיהם לכל דבר, ואם כן ברור לפי זה שגם בית המסגד שלהם שבו הם מבצעים עבודתם יש לו גם כן דין של בית עבודה זרה לכל דבר ואסור ליכנס לשם". וכמו כן העיר הציץ אליעזר (חלק י סימן א) "על התפילות שעורכים כעת בתוך הבנין של מערת המכפלה (אחרי שזכינו בע"ה שעה"ק חברון ת"ו בידינו היא) דכפי שענינו הרואות המקום בפנים משמש למסגד לישמעאלים במלוא משמעותו, וביתר שאת וביתר עוז, מלבד בחלק המקום שרשום שטמונים שם יעקב אבינו מצד אחד ולא אמונו מצדה השני, ואיך יתכן איפוא לשפוך שיח לפני בורא עולם לפי אמונתנו האמיתית במקום תפלה שלהם לפי אמונתם, וגם זאת דספריהם באמונתם הכוזבת מונחים שם ומפסוקיהם חקוקים על כל הקירות, ולמעלה מהציונים קבועים גם צורת חצי לבנה שלהם, והרי ההלכה היא שאסור ליכנס לבית עבודה זרה".

ובשו"ת יביע אומר (ח"ו יו"ד סימן יב אות ד) הביא מדברי "הגאון ר' יקותיאל הלברשטם, אדמו"ר מקלויזנבורג, בחוברת ישראל סבא (כרך ד גליון מח) שהעלה לאסור להתפלל במסגד של הערבים. ונסתייע מדברי החיד"א בשירי ברכה (יו"ד סי' קכג) שלפי זכרונו המנהג בירושלים לאסור מגע ישראל ביין שלנו אף בהנאה, אלמא דחשיבי עובדי עבודה זרה".

אך הגר"ע יוסף כתב: "אשתמיטתיה מה שכתב החיד"א עצמו במראית העין (דף ע"ט ע"א) על פי תשובת הרמב"ם,

שהישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה. ובשירי ברכה גם כן סיים, שראה לגדול אחד מירושלים שמוכח מדבריו שגם בירושלים מתירים מגע ישמעאלי ביין שלנו בהנאה. ואם כן גם במסגד של ערבים שאין שם עבודה זרה, ותפלתם להשי"ת ביחוד שאין בו דופי, אין שום איסור להתפלל שם, וכן ראיתי לכמה גאונים וצדיקים שהיו מתפללים בתוך המסגד של מערת המכפלה, ועד עכשיו יש שם בית הכנסת קבוע לתפילה, לאחינו תושבי חברון וקרית ארבע".

ועל דברי הר"ן כתב: "אפילו הר"ן שאמר שהואיל ומשתחווים לפניהם כעבודה של אלהות דין עבודה זרה יש להם, יש לומר שאילו הוה שמיע ליה כל מה שכתב הרמב"ם בתשובה לא היה אומר כן. שבודאי הרמב"ם היה בקי בהם ביותר. וכל רז לא אניס ליה".

ומתוך כך הסיק הגר"ע יוסף לדינא: "שהמסגדים של הערבים אין להם דין בתי עבודה זרה, ומותר להכנס בתוכם". והוסיף: "שוב מצאתי להגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק (או"ח סי' יא), שנשאל אודות אנשי צבא יהודים שבקשו מאת השר לתת להם מקום כדי להתפלל, ונתן להם את המסגד של הישמעאלים, האם מותר להם להתפלל שם, והשיב, שהואיל ומבואר בטור (סי' קכד) בשם הגאונים והרמב"ם והרשב"א שהישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה, וכן כתב הרמ"א (בסי' קמו ס"ה), יש להתיר בפשיטות להתפלל שם, וכן עיקר".

וחזר על הדברים בשו"ת יביע אומר (ח"י או"ח סימן טז) "מאחר שהדבר ברור לנו כדברי הרמב"ם שהישמעאלים הייחוד שלהם בה' אין בו דופי, וכך הם אומרים בתפלתם, אין אלוה מבלעדי ה', אלא שמוסיפים שמחמד שליח ה' [עפ"ל], וכריעותיהם והשתחוותיהם היא לה' לבדו, אין מקום לאסור להכנס לשם, או לכל מסגד אחר".

אלא שעדיין יש להעיר, מדוע לא נאסור להיכנס למסגד בגלל האמור בדברי הגמרא בעבודה זרה (יז, א) "הַרְחַק מֵעֲלִיָּהּ וְרַחֵם (משלי ה, ח) - זו מינות". ואפילו אם המסגד אינו נחשב "בית עבודה זרה", אבל הרי אין כל ספק כי מקום זה שבו מתכנסים הכופרים בנבואת משה רבנו ובתורה הוא "בית מינות", אשר צריך להתרחק ממנו בתכלית הריחוק, וצ"ע.

- ט -

**כניסה לבית תיפלתם שאין בו צלמים
אלא בשעת תיפלה**

כפי שנתבאר לעיל [אות ה] הכנסייה היא בית עבודה זרה בגלל הצלמים [שתי וערב] הנמצאים בתוכה, ולכן אסור להיכנס אליה. ויש לעיין, האם יש איסור להיכנס למקום שמניחים בו צלמים רק בשעת התיפלה.

בשו"ת פרי השדה (סימן ד) דן בשאלה "אם האמת כן שיהיה מותר ליכנס לבית תפלתם כשאין שם צלמים". וכתב לאסור "כי היא ודאי מאביזרייהו

ובשו"ת בנין ציון (סימן ג) מבואר כי מקום שנבנה מלכתחילה להיות בית דירה, ולאחר מכן שימש כמקום תפילה לנוצרים במשך כמה שנים "אבל לא הביאו שם שום תמונת עבודה זרה", לכתחילה יש מקום להחמיר ולא להשתמש בו לתפילה ובית מדרש "כיון שהרי התפללו בו לאליל שלהם, והאומר לעבודה זרה אלי אתה והמקבלו לאלוה אפילו שלא בפניו, גם כן מקרי עובדי עבודה זרה".

או"ם "לעת הצורך יש לסמוך על דברי הרא"ם, שהבית לא נבנה בתחילתו להיות בית עבודה זרה אלא לבית דירה ולא נקרא שם עבודה זרה עליו".

- יא -

תפילה או עשיית בית כנסת קבוע במקום ששימש קודם לכן לעבודה זרה

המוגן אברהם (או"ח קנד ס"ק יז) כתב בשם הרא"ם "דאפילו נעבד בבית עבודה זרה בקבע, מותר להתפלל בתוכו". ומבואר שאין איסור להתפלל במקום שהיה בעבר בית עבודה זרה. ובמשנה ברורה (סימן קנד ס"ק מה) ביאר: "והטעם כי לא נעבד הבית עצמו מעולם". ובהמשך הביא המשנה ברורה את האליהו רבה (ס"ק אות טו) שכתב: "מיהו, לעשות מבית זה בבית הכנסת קבוע, נראה דמודה רא"ם דאסור".

ולמעשה הכריע המשנה ברורה: "וכמדומה שהעולם נוהגין

דעבודה זרה ליכנס לבית תפלתם, ובפרט בשעה שנתאספים לכבוד איזה אדם גדול, והוי כיום אידיהם, דמה בכך שאין שם צלמים, מכל מקום הרי מודים לאליל שלהם, דבמקום שיש צלמים נראה בפירוש מסכת עבודה זרה (מג, ב) גבי ההוא בי כנישתא דאוקמי ביה אנדרטא, דאי לאו משום דברבים ליכא חשדא, היה אסור אפילו בבית הכנסת. ועל כרחק דהא דאסור ליכנס בבית תפלתם אפילו במקום דליכא צלמים אסור. וביו"ד סוף סימן קנ"ז דמבואר דרק במקום שיש פיקוח נפש מותר ליכנס לבית עכו"ם הוא אפילו במקום שאין שם צלמים".

או"ם נראה כי כתב כן לשיטתו שהאיסור להיכנס לבית עבודה זרה הוא "אביזרייהו דעבודה זרה", אבל אם נאמר שזהו איסור דרבנן, עדיין יש מקום לדון בדבר, וצ"ע.

- י -

תפילה במקום שהיה בית תפלה של עכו"ם אך לא היו בו צלמים

אמנם בבית תפלה של עכו"ם שלא היו בו צלמים, אין איסור להתפלל, וכפי שהביא בכף החיים (שם אות פב) מדברי שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' עב) שכתב ע"פ דברי המג"א הנ"ל כי "בית תפלות של עכו"ם שאין שם שום צלם ודמות כלל, מותר לעשות ממנו בית תפילה לישראל או בית המדרש, וגם מצוה איכא לקדש שם שמים".

אליליהם, יש לאסור. ולכן אף שלא באתי לאסור את אלו בתי כנסיות שכבר נעשו על פי הוראת חכמים, וגם בכלל בדיעבד אין לאסור, כדחזינן בלולב שיצא בדיעבד אחר בטול, אלמא דטעם מאיס למצוה הוא רק דין דלכתחלה, ואם כן אפשר שאחרי שהוציאו כבר הוצאה גדולה ועשוהו לבית הכנסת, נחשב כדיעבד גם להתפלל בו לכתחילה אחר כך, אבל על כל פנים מפי לא תצא היתר לזה" [ומכל מקום, בנדון השאלה שנשאל, כתב האגרות משה: "אבל בעובדא זו שכבר נחרב, ואף הכותלים הנשארים לא ישארו כמו שהם, שצריכים תיקון הרבה, ויהיה פנים חדשות להבנין, יש מקום להתיר"].

אמנם מכלל לאו אתה שומע הן, ונראה לדייק מדברי המשנה ברורה בשם האליה רבה שאסר "לעשות מבית זה [שנעבדה בו ע"ז] בית הכנסת קבוע", שאם מתפללים במקום בדרך ארעי, אין בזה איסור.

- יב -

מקום השכור לבית תיפלה

בסיום דבריו כתב הביאור הלכה: "ודע עוד, דאם הבית תפלה שלהם לא היתה רק שכורה להם, אפשר שיש לצדד להקל אף באופן זה, דאין בכחן לאסור הבית לעולם, עיין בפמ"ג ועיין בעין יצחק או"ח סימן י".

ואכן בשו"ת עין יצחק נשאל "על דבר בית אחד שהיה מושכר כמה שנים

להקל". וציין לדבריו בביאור הלכה (ד"ה נרות) כי ניתן להקל רק במקום שלא העמידו בו אליליהם, אך אם היו שם אלילים, גם לאחר שהוציאו, אסור להתשמש במקום לצורך מצווה: "אם לא העמידו שם העובדי גילולים את אליליהם, בזה מצדד המג"א דלא חל עלייהו מעולם שם נוי עבודה זרה ולא שם משמשי עכו"ם, דהא לא היה שם עבודה זרה בבית זה, רק שהם משתחוים ומתפללים לאליליהם שם. אבל אם מעמידין שם אליליהן דחל על הבית שם משמשי עכו"ם ואסור בהנאה אף להדיוט, כדאיתא ביו"ד (סימן קמה ס"ג בהג"ה), אם כן אף לאחר שהוציאו משם, דהותר הבית להדיוט מטעם ביטול, מכל מקום עכ"פ למצוה אסור, כמו לענין נוי עכו"ם אף לאחר שביטלו".

נמצא לפי זה כי אסור להתפלל במבנה ששימש בעבר לכנסיה שהיו בה צלמים, וכפי שפסק האגרות משה (או"ח ח"א סימן מט) בנדון "בית תיפלה של נוצרים קתולים שנחרב על ידי שרפה ולא ניכר שם שום דבר מעניני העבודה זרה, אם יש להתיר לעשות מהבנינים בית הכנסת אחרי שיתקנום לזה", וכתב: "בעצם מה שנהגו בפה אמעריקא לעשות מבית תיפלה שלהם לבית הכנסת, כאשר ראיתי בהרבה בתי כנסיות, והוא מחמת שסומכים על המג"א בשם הרא"ם, וכן ראיתי במשנה ברורה (שם ס"ק מה) שכתב וכמדומה שהעולם נוהגים להקל, עיין שם. אין דעתי נוחה מזה, דפשוט שמאוס זה למצוה, וכן מבאר שם בבאור הלכה שבאלו שהעמידו שם

הסיבה שלא חששו להתפלל שם למרות ה"אנדרטא" היא "דהתם היא באה בגבולה". וכוונתו למבואר בדברי הגמרא (עבודה זרה מד, ב) "שאל פרוקלוס בן פלוספוס [מין עובד כוכבים היה] את רבן גמליאל בעכו, שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי [שם עבודת כוכבים שהמרחץ היה עומד בחצירה], כתוב בתורתכם (דברים יג, יח) וְלֹא יִדְבֹק בְּיָדָךְ מְאוּמָה מִן הַחֶרֶם, מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי". ורבן גמליאל השיב לו: "אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי", ופירש רש"י: "שהמרחץ קודם לה והמרחץ נעשה לכל הבא למרחץ, ולא כל הימנה שתהא גוזלת את הרבים".

המוגן אברהם למד מדברי רבן גמליאל הלכה למעשה, כי מקום שהיה של יהודים, ולאחר מכן גויים "באו לגבולו", דהיינו נכנסו ובאו למקום זה והעמידו בו צלם, אין איסור להתפלל, משום שאין בכוחם של הגויים לגזול ולאסור את השימוש במקום של יהודים בגלל שהניחו בו עבודה זרה.

ועל פי דברי המגן אברהם הסיק הציץ אליעזר (ח"י סימן א) להתיר להתפלל במערת המכפלה [למרות שלדעתו אסור להתפלל בה בגלל המסגד של הישמעאלים, כדלעיל אות ח] בגלל "שהם באו לגבולינו ואין בידם לאסור עלינו". ואמנם בנדון מערת המכפלה כתב הציץ אליעזר שהיה ניתן להסתמך על היתר זה "אילו היינו מסירים עכ"פ ספריהם ותשמישיהם

לכית תפלת אינם יהודים, ועכשיו קנו אותו ישראלים, אם מותרים לעשותו בית הכנסת", ודן להיתרא "משום דהבית תפלה של האינם יהודים היה מושכר להם, וגוף הבית לא היה שייך להם, והפרמ"ג שם כתב להקל מצד זה ע"ש. ואף דשיטת הרא"ש בע"ז (דף כ"א) דשכירות לא"י אלימא כמכר. עכ"ז הא התוס' שם (דף כ"א) כתב שלא לחלק בזה לדידן דקיימא לן דשכירות לא קניא, כמבואר שם לעיל (דף ט"ו). ועיין בש"ך יו"ד סי' קנ"א ס"ק י"ז מזה. ורק לענין עבודת כוכבים דחמיר החמירו שם (דף ט"ו) הנ"ל. אבל לענין מאיס דמיפסל למצוה דאינו רק מדרבנן שפיר יש להקל מטעם זה".

ומבואר כי במקום שנשכר לשימוש לתפלת עכו"ם, אין איסור להתפלל. כי הנכרים יכולים לאסור רק את מה ששייך להם, אך מקום שאינו שייך להם אלא יש להם בו רק רשות שימוש כשכירות, אין בכחם לאסור בו את השימוש כמקום עבודה זרה.

- יג -

בית הכנסת "שבאו גויים בגבולו"
וקבעוהו כמקום לתיפלתם

במסכת עבודה זרה (מג, ב) מסופר על אחד מבתי הכנסת בנהרדעא, שהעמידו בו הנכרים "אנדרטא" [צלם], ואע"פ כן התפללו בו אבוה דשמואל ולוי. וביאר המגן אברהם (סימן קנד ס"ק יז) כי

[ממערת המכפלה], ולא שקודש וחול וּלְכֵן נראה ללמוד מדבריו שאם אכן ישמשו בעירוביאי, אלא למרבה הצער, מסירים את ספרי ותשמישי עבודה המצב במערת המכפלה הוא, שספרי זרה ממקום שהנכרים "באו בגבולינו", יש ותשמישי הישמעאלים עדיין שם. להקל להתפלל שם.

לסיכום: אסור להיכנס למקום עבודה זרה ואף להתרחק ממקום שכזה ארבע אמות, זולת מקרה של פיקוח נפש. ובכלל זה כניסה לכנסיה שיש בה צלמי "שתי וערב".
 מה שאין כן מסגד, שיש המקילים להיכנס לתוכו, מכיון שאינו נחשב בית עבודה זרה. מ במקום המשמש לבית תפלה לעבודה זרה, אסור להיכנס אפילו כשאין שם צלמים. מ מבנה ששימש בעבר ככנסיה בקביעות וכמו כן היו בו צלמים, אסור לעשותו לכתחילה בית מדרש לתפילה ולימוד תורה. אך לאחר שכבר נעשה, מותר להתפלל בו לכתחילה.

אולם יש להתיר להתפלל במקום ששימש לתפלת עובדי עבודה זרה:

[א] כאשר מתפללים במקום זה בדרך ארעי.

[ב] במקום שנשכר לשימוש לתפלת עכו"ם, דהיינו שהמקום אינו בבעלותם אלא יש להם בו רק רשות שימוש, אין איסור להתפלל.

[ג] אם לא היו במקום צלמים, אין איסור להתפלל. ובפרט, במקום שלא נבנה לכתחילה לשמש ככנסיה.

[ד] במקום שהיה מיועד קודם לבית כנסת, ואחר כך "באו גויים בגבולו", מותר להתפלל כאשר אין בו ספרי ותשמישי עבודה זרה באותה עת.

★ ★ ★

- יד -

בית תפילה לשלוש הדתות בדברי הפוסקים

ממוצא הדברים נבוא לדון בשאלות שפתחנו בהם, ותחילה נביא מדברי הפוסקים שעסקו בנושא זה.

• בשו"ת מראה הבזק (חלק ח) כתב להתיר להתפלל בבית החולים "עץ הארזים"

במקום המיועד לתפילת שלוש הדתות [לעיל אות א], מהנימוקים הבאים:

[א] לדעת רבים מן הראשונים נצרות אינה נחשבת לעבודה זרה, ואף שפוסקים רבים קבעו שאסור להיכנס לכנסייה, מכל מקום כיוון שמקום זה ביסודו הוא בית כנסת, הטעמים לאיסור כניסה לכנסייה אינם קבילים במקרה זה [בראשונים מצאנו שתי סיבות לאיסור הכניסה לבית עבודה

זרה. הראשונה, מפני החשד שמא נכנס לעבוד עבודה זרה (כך משמע מרש"י והרשב"א עבודה זרה יא, ב). הסיבה השנייה, שמא יימשך אחר עבודה זרה (כך משמע בתוספות עבודה זרה יז ע"ב). והיות ומקום זה הוא בית כנסת, נראה שאין חשד שנכנס לעבוד עבודה זרה, וכן אין חשש שיימשך אחר עבודה זרה].

[ב] כיוון שהמקום ביסודו הוא בית כנסת, יש לומר ש"הם באים בגבולינו", ואין בכוחם לאסור עלינו את השימוש בבית כנסת שלנו.

אולם נימוקים אלו נכונים בנדון דווקא במקום שביסודו הוא בית כנסת, אלא שמתאפשרת בו תפילה גם לשאר הדתות.

אבל בשדות התעופה בעולם שיש חדר לכל שלוש הדתות, לכאורה אין סיבה להתיר.

• ואמנם בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו סי' פג) נשאל האם מותר להתפלל בשדה התעופה גאטוויק באנגליה, שיש בו חדר מיוחד לכל מי שרוצה להתפלל בו, הן יהודים והן נוצרים, ויש בחדר זה שתי וערב על השולחן שניתן לכסותו בשעת התפילה, והשיב: "נראה לאסור, דהנה בית שעבדו בו עבודה זרה אי מותר לעשות אחר כך בית הכנסת ממנו, עיין במג"א (סימן קנד ס"ק יז) בשם הרא"ם להקל, והאליהו רבה נוטה להחמיר, לעשות בית הכנסת קבוע. ועיין בביאור הלכה (קנד, יא ד"ה נרות) שכתב דהא דמקיל האליהו רבה והעולם נהגו להקל, היינו אם לא העמידו שם העכו"ם אליהם,

אבל אלו שמעמידין שם אליהם אף שהוציאום משם ומכרו הבית לישראל דמותר הבית להדיוט, מ"מ אסור לבית הכנסת".

ולמעשה פסק השבט הקהתי: "ובנוגע לשאלתנו כיון דבחדר הנ"ל מתפללים לעבודה זרה שלהם ונקבע בתחילה להתפלל לעבודה זרה שם, אע"ג דנקבע גם כן ליהודים להתפלל שם, מכל מקום לא שייך לומר דהעבודה זרה בא בגבולו, שהרי לכתחילה נקבע לשניהם ביחד ועכשיו יש שם שתי וערב, והוי מקום קבוע לעכו"ם להתפלל שם, ודאי דאסור להתפלל שם. ואע"פ דמכסין השתי וערב, מ"מ כיון דהחדר מיוחד גם לנוצרים להתפלל שם, אע"ג דעכשיו יש שם רק יהודים הרוצים להתפלל שם, נראה דאסור להתפלל שם מטעם דהוי בית תפלה לעכו"ם".

• ידידי רבי מאיר שולביץ, העיר (במכתבו אלי) על דברי השבט הקהתי ממה שכתב הרמ"א (סימן צד סעיף ט) "מי שבא בדרך, לא יתפלל במלון של עובדי כוכבים, שלא יבלבלוהו בני הבית". וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק ל) "אבל לא יחוש לגילולים שהרי כל תפילתינו בעיירות מלאות גילולים. ואם בכותל מזרחי שם תלויים גילולים אל יתפלל לאותו צד אלא לצד אחר אף על פי שאינו מזרח". ומבואר שיכול להתפלל אף בחדר שיש בו עבודה זרה בשעת הדחק כשאין ברירה, רק שיחזיר את פניו מהצד שיש שם עבודה זרה, ואילו לעיל התבאר

אודותיו. אני מוחה כל תוקף על השימוש בקפלה בין דתית. ההלכה מתנגדת לכך חד משמעית, ואיסור זה חמור אף יותר מאשר האיסור של דמויות אנושיות. הרעיון של בית תפילה שיתופי, כלל אינו עולה בקנה אחד עם פילוסופיית התפילה היהודית. גישה זו אינה נובעת מחוסר סובלנות, צרות מוחין, תחושת עליונות או "שריזם" דוגמטי, אלא מתוך תובנה פילוסופית עמוקה על מהותה של תפילה. אנו מזדהים עם שכנינו שאינם יהודים בכל ענין של מאמץ קולקטיבי - פעילויות חברתיות, פוליטיות ותרבותיות. לא אמורה להיות כל נסיגה מצד היהודי משיתוף מלא בכל שלבי החיים הלאומיים, ואנו מחוייבים לכל המוסדות האמריקאיים. אולם, עבודת הא-ל אינה מחווה חברתית או קולקטיבית אלא קשר אינדיבידואלי אמיתי, אישי, אינטימי, ועדין ביותר שאי אפשר לשתף אותו עם אף אחד. זו הסיבה שהשימוש בקפלה משותפת בעייתי מנקודת המבט היהודית, העומדת על הייחודיות והאינדיבידואליות של צורת התפילה והמקום שבו אנו עובדים את הא-ל. יתירה מזו, ההלכה פועלת מתוך תפיסת קדושת בית הכנסת. המאפיינים העיקריים של קדושה הם: ייחודיות, נבדלות, מצב שבו אתה מקודש למטרה בודדה, נקבע על ידה ומכוון אליה - ומטרה זו היא צורת תפילה מסויימת. קדושת בית הכנסת, בדומה לקדושת הבית, מוצאת ביטוי בכבוד שלנו לפרטיותו ובלעדיותו. להיות מסור למגוון סגנונות פולחניים זה פשוט פרדוקס [ניגוד].

שאף אם אין שם גילולים, כל שהיו שם קודם לכן, אסור להתפלל שם.

ברם למעשה כתב הרב שולביץ: "וצ"ל שיש חילוק בין חדר המיוחד להיות בית עבודה זרה שבזה לא יתפלל בכל מקרה, לבין מקום שהחדר אינו מיועד לכך רק יש שם עבודה זרה, שאז מועיל חזרת פנים. אמנם עדיין יש להסתפק באופן שמיעדים את החדר הזה לכל הדתות וגם לישראל, אם כן אינו חדר המיועד לע"ז בלבד, ויהיה אפשר להקל גם בזה".

- טו -

בתחילת שנות החמישים, הוחלט באוניברסיטת קורנל בארה"ב, על הקמת "קפלה בין דתית" - מקום שישמש כתפילה לבני שלושת הדתות. בגוף הציבורי שנבחר כדי ללוות את הקמת ה"קפלה בין דתית", היה יהודי אורתודוכסי, ד"ר מילטון קונביץ. כאשר נחלקו חברי הגוף הציבורי, האם לעטר את ה"קפלה" בציורים הכוללים דמויות אנושיות, כגון יהושע וירמיהו וציטוטים מהתנ"ך, ד"ר קונביץ שהתנגד לכך, ביקש חוות דעת הלכתית בנושא זה מרבי יוסף דב סלובייצ'יק, ראש ישיבת רבנו יצחק אלחנן בניו יורק.

בסיום מכתבו של הרב סלובייצ'יק, אנו מוצאים את השורות הבאות:

"אני מבקש להתייחס להיבט אחר של הבעיה, אף שלא התייעצו איתי

המיוחד לתפילת כל הדתות, המנוגד לדעתו, מכל מהות וצורת התפילה היהודית בבית כנסת על פי ההלכה.

- טז -

בְּקוּבֵיץ עץ חיים (באבוב 45, אלול תשע"ו) הוקדש מדור "בירורי הלכה" (עמ' קיז-קכה) לליבון השאלה, האם מותר להתפלל במקום המיועד לתפילת כל הדתות, להלן קיצור מסקנות הרבנים המשיבים בנדון זה:

• **רבי דוב אהרן בריזמן, אב"ד פילדלפיה** - הסתמך על דברי השואל ומשיב [אות י] שמקום שלא מעמידים בו צלמים, לא נקרא בית עבודה זרה. במקומות המיועדים לתפילה בשדות התעופה בעולם, בדרך כלל לא קבועים צורת עבודה זרה. אשר עדיפים על הנדון שהתיר השואל ומשיב "במקום שמיוחד לדת אחת שבפומביות שלהם שרים ומזמרים ורוקדים הכל בשבח אותו האיש שר"י, ואילו בנדון דידן זה לא הוקמה כלל לשום דת הנעשית בפומביות כזה".

• **רבי יוסף ליברמן, מחבר שו"ת משנת יוסף** - כתב שאין להתפלל שם "כיון שבעת שיבוא הגוי להתפלל יכניס עמו צלם. ובפרט שבשעה שיהודי מתפלל שם להשי"ת, הרי זה מקדש את המקום כידוע, אם כן איך יגרום לאחר כך יתחלל המקום על ידי שהגוי ישתחוה לעבודה זרה". אולם למעשה כתב כי "בנדון דידן, אף,

פרדוקם זה בולט עוד יותר כאשר אנו נותנים את דעתנו להבדל בין טקס התפילה היהודי לבין צורת הפולחן הנוצרית. הכנסייה הנוצרית האורתודוקסית רואה במעשה הפולחן הצגה מסתורית מקודשת, גדושה בתחושה של עולם אחר ואושר עילאי. צורת הארגון של הטקס והסביבה, כגון התפקיד הפסיבי של הקהל, מוסיקת האורגן הרכה, החלון מזכוכית צבעונית והסגנון הגותי של הארכיטקטורה, משרתים מטרה אחת: העצמת תחושה של על טבעיות, מוזרות ומטה-רציונליות. בניגוד לכך, טקס התפילה היהודי מתייחד בפשטותו, הוא מתגלם בדיאלוג בין האלקים לאדם ברמה של העולם הזה וקונקרטיות. הוא מתנהל באווירה של רציונליות, מוכרות וטבעיות. לפיכך, אינני מבין איך ייתכן להקדיש קפלה לשתי צורות פולחן הסותרות זו את זו, וכיצד אפשר לפשר את טקס התפילה היהודי עם סביבה ארכיטקטונית זרה, המסמלת את ה"מיסטריום מגנום" של הטקס האוקריסטי.

אנו משוכנעים בכל תוקף שזו זכותינו וחובתינו, כיהודים וכאמריקאים, להתנגד לתהליך ה"התנצרות" של בית הכנסת, הן בצורתו הארכיטקטונית, והן בסגנון הפולחן, כפי שתהיה זו זכותו וחובתו של נוצרי הגון להתנגד ל"גיור" הכנסייה".

הגרי"ד סולובייצ'יק, אינו מוצא כל היתר איפוא, להתפלל במקום קבוע

• רבי מרדכי הלוי פטרפרוינד, מחבר ספר נתיבות הוראה - אסר להתפלל במקום המיועד לתפילת כל הדתות, כי מקום זה מיועד בקביעות לתפילת נוצרים ומוסלמים, וגם העמידו בו את אליליהם בשעת תפילתם, והוסיף עוד נימוקים לאיסור: "שמתפלל בכזה מקום הוא מראה שיש פנים לכזאת הנהגה של "חופש דת" כאילו מקובל שכל אחד רשאי לבחור לו חלילה אלוה משלו ולהתפלל אליו, וכאילו שאין חובה על כל בן אנוש לעבוד את הקב"ה. ועצם הכניסה למקום זה יש בה חילול ה', שמראה בכך שנוח לו במה שעשו שהקימו מקום תפילה לכל העמים לאלוהיהם, דבר שהוא באמת אסור בתכלית האיסור. ועוד יש להוסיף טעם לאיסור, דיש לחוש שאם יתפלל בכזה מקום, עלולים לחשוד בו שמתפלל חלילה לעבודה זרה".

★ ★ ★

שניות, יש להתיר להתפלל שם על פי דברי הבנין ציון [אות י] שמקום שנבנה מלכתחילה להיות בית דירה, ולאחר מכן שימש כמקום תפילה לנוצרים במשך כמה שנים "אבל לא הביאו שם שום תמונת עבודה זרה", מותר "לעת הצורך" להתשמש בו לתפילה.

וביותר נראה, שאפילו אם המקום היה נקבע לתפילת הנוצרים והמוסלמים, אבל ברור שאין המקום שייך להם ובבעלותם. יתר על כן, לענ"ד חדר זה אינו מוגדר ונקרא בשם "בית כנסת", או

שיש לומר דכיון שרוב העוברים ושבים בשדה התעופה הם כנראה גויים, אם כן לכאורה המקום מיוחד בעיקר להם ואסור להתפלל בו. מכל מקום לא נראה שהולכים בזה אחר הרוב, הואיל ועיקר כוונת מקימי נמל התעופה היא בשביל השתמשות כל הנוסעים העוברים שם, ולא רק לרובם, נמצא שהמקום לא התייחד לשום דת. ולכן למעשה הסברא אומרת שאם יכולים להתפלל במנין של עשרה יהודים, ואין שום מקום אחר להתקבץ לתפילה, או שאין האחרים מקפידים על כך, מותר להצטרף אליהם להתפלל שם ולא לבטל תפילה בציבור בגלל זה דהמקום מקבלת אז קדושה ובשביל החשש שאחר כך יתחלל על ידי גוי, אין לבטל תפילה בציבור. אבל אם הוא יחיד, יחפש פינה אחרת להתפלל שם".

- יז -

ולענ"ד נראה בנדון תפילה בבית החולים "עץ הארזים" במקום המיועד לתפילת שלוש הדתות, שנקבע מראש כבית כנסת, אך ניתנה רשות לבני הדתות האחרות להשתמש בו, להתיר ולהתפלל שם, ראשית כל, כפי שנתבאר לעיל, היות ומקום זה נקבע מראש על ידי הנהלת בית החולים כבית כנסת, ולכן הנוצרים והמוסלמים המתפללים בו הם בגדר "באים בגבול" בית הכנסת, ואינם יכולים לאסור את המקום.

להבדיל "כנסיה" ו"מסגד", אלא זהו "חדר רגיל", "אולם כינוסים", אך לא "בית תפילה" או "אולם תפילות". ומעתה, אילו היה המקום מושכר על ידי הנהלת בית החולים לתפלתם, הרי יש לצדד להקל להתפלל בו, על פי הכרעת הביאור הלכה [אות יא], כי אין בכוחם של הנכרים לאסור מקום זה לעולם. קל וחומר, במקום זה שהנהלת בית החולים בסך הכל נתנה רשות לבני הדתות האחרות להתפלל בו, שאין המקום נאסר ומותר ליהודים להתפלל בו.

ומינעם זה נראה שגם במקום המיועד לתפילת כל הדתות [בשדה תעופה, בית כלא או באוניה] שלא נקבע

לכתחילה כבית כנסת, גם כן מותר להתפלל, שהרי אין זה מקום השייך לנוצרים ולמוסלמים, אלא זהו מקום שניתנה להם רשות להשתמש בו, שאינו נאסר על ידי תפלתם.

ועוד נראה לומר על פי המתבאר מדברי המשנה ברורה בשם הרא"ם [לעיל אות י] שיש איסור להשתמש בבית עבודה זרה לבית כנסת בקביעות, ומזה דייקנו שמותר להתפלל במקום זה בדרך ארעי. ולכן בנדון דידן, העובדה שבו בני כל הדתות רשאים להתפלל באותו מקום, מוכיחה כי תפילת היהודים להקב"ה שם אינה אלא בדרך ארעי, ועל כן אין בכך כל איסור.

★ ★ ★

- יח -

הדלקת נר חנוכה בבית תפילה המיועד לשלוש דתות

בספרנו רין כצבי - חנוכה (סימן ו) סיכמנו חמישה טעמים למנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, ונראה לפי טעמים אלו לדון בשאלה האם צריך להדליק הדלקת נר חנוכה בבית תפילה המיועד לשלוש דתות.

[א] הבית יוסף (סימן תרעא סעיף ז) כתב שהסיבה להדלקת נר חנוכה בבית כנסת היא כדי להוציא ידי חובת הדלקה את האורחים שאוכלים ומתגוררים בבית הכנסת. ולפי זה, בבית החולים בלוס אנג'לס, וכן בשדות התעופה במקום המיועד לתפילה לשלוש הדתות, ברור שאין

אורחים שאוכלים ומתגוררים בבית הכנסת, ופשוט שאין שם חובת הדלקת נר חנוכה.

[ב] לדעת הכלבו (סימן מד), כדי להוציא את מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת. ואם כך, בבית החולים בלוס אנג'לס, וכן בשדות התעופה במקום המיועד לתפילה לשלוש הדתות, יתכן שצריך להדליק בבית הכנסת, כדי להוציא את מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת.

[ג] טעם נוסף מובא בכלבו (שם) כפי שמביאו הבית יוסף (שם) "שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להשי"ת וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות". והכוונה בהגדרה זו של "פרסומי ניסא",

ומאחר ולדעת הגרי"ד [לעיל אות טו] אסור להתפלל במקום קבוע המיוחד לתפילה כל הדתות, כי זה מנוגד מכל מהות וצורת התפילה היהודית בבית כנסת על פי ההלכה, נראה שאין להדליק נר חנוכה בבית החולים בלוס אנג'לס וכן בשדות התעופה במקום המיועד לתפילה לשלוש הדתות, שהרי אין שם "תפילה", וממילא גם אין חיוב הדלקת נרות המתקיים על ידי ציבור של תפילה.

- יט -

והנה ידועים חילוקי הדעות בין הפוסקים, האם מותר להדליק נר חנוכה בברכה באולמות, או ברחובה של עיר, כדי לפרסם את נס החנוכה. ובפסקי תשובות (סי' תרעא ס"ק טו) סיכם את הדעות בזה: "כיון שהדלקת נרות בבית הכנסת בזמן הזה, שכל אחד ואחד מדליק בביתו חידוש הוא, אין לך בו אלא חידוש. ואין להדליק בברכה אלא בבית כנסת, אבל באסיפות ועצרות עם ומסיבות חג וכדו' המתקיימות, בין באולמות ובין ברחובה של עיר, אין להדליק נרות חנוכה, ועכ"פ לא בברכה, ואף אם מתפללים שם מנחה וערבית [מנחת יצחק ח"ו סי' סה; דברי יציב או"ח ח"ב סי' רפו; שבט הלוי ח"ד סי' סה; תשובות והנהגות ח"א סי' שצח. ולדברי כולם אף אם מצויים שם אנשים שלא הדליקו ולא שמעו הדלקת נר חנוכה, שלכמה ראשונים תיקנו הדלקת נרות בבית הכנסת זכר ודמיון להדלקת הנרות בבית המקדש ואין לך אלא בבית הכנסת].

לעשות פרסום נוסף מעבר לתקנת חז"ל להדליק נר חנוכה, ואין זה "במקום" פרסום הנס שתקנו חז"ל. ולכאורה מטעם זה יש להדליק גם בבית החולים בלוס אנג'לס וכן בשדות התעופה במקום המיועד לתפילה לשלוש הדתות.

[ד] בדברי הריב"ש (סימן קיא) מבואר שטעם ההדלקה לפרסם הנס נועד כדי להשלים את חסרון פרסום הנס שנתהווה בעת שאי אפשר היה להדליק נרות מבחוץ כפי תקנת חז"ל, וכדי להשלים חסרון זה הנהיגו להדליק בבית הכנסת לפרסומי ניסא. וגם לפי טעם זה מסתבר שיש להדליק גם בבית החולים בלוס אנג'לס וכן בשדות התעופה במקום המיועד לתפילה לשלוש הדתות, כדי לעשות פרסום נוסף מעבר לתקנת חז"ל להדליק נר חנוכה.

[ה] בדברי הכלבו (שם) מבוארת סיבה נוספת, שההדלקה בבית הכנסת היא "זכר למקדש". ומכאן נראה שיש להסתפק, האם ראוי להדליק נר חנוכה "זכר למקדש" במקום שמתפללים בו גם נוצרים ומוסלמים, וצ"ע.

[ו] בספר נפש הרב (ליקוטי הנהגות, חנוכה, אות א) הביא את דברי הגרי"ד סולובייצ'יק כי גדר "המנהג להדליק בבית הכנסת הוא, שתהיה ההדלקה בתורת הדלקת הציבור, ואם אין שם עשרה נמצא שאין כאן הדלקת הציבור. ואפילו אם יש שם עשרה אלא שעדיין לא התפללו מנחה בציבור, גם כן נראה שאין המנהג מתקיים בהדלקה זו, דלקיום המנהג בעינין שתהיה ההדלקה מתקיימת על ידי ציבור של תפילה".

ויש אומרים שבעצרות עם גדולות במקומות, שמן הסתם נמצאים שם יהודים אשר לא הדליקו ולא שמעו הדלקת נר חנוכה, מותר להדליק בברכה, ובפרט אם הוא ברחובה של עיר שאין לך פירסום הנס גדול מזה [ש"ת אז נדברו ח"ו עה; ובילקוט יוסף עמ' ר"ד כותב להתיר באולמות וכדומה, כשמתפללים שם מנחה וערבית]. וכידוע, כך נוהגים חסידי חב"ד בכל רחבי העולם, על פי הוראת רבם האדמו"ר מליובאוויטש "להדליק נרות

חנוכה באופן הכי גדול דפירסומי ניסא, על ידי זה שבכל עיר ועיירה, כפר ומושב, ידליקו נרות חנוכה במקום הציבורי והמרכזי ביותר" (ליקוטי שיחות חלק כ"ה עמ' 419).

ולפי זה נראה כי לדעת הפוסקים הנ"ל שהתירו להדליק נר חנוכה בברכה במקומות ציבוריים שאינם בית כנסת, מותר להדליק גם בבית תפילה המיועד לתפילת שלוש הדתות, כאשר מתקבצים שם עשרה יהודים לתפילת מנחה וערבית.

